

УДК 007 : 304 : 070

Слинько Р.О.¹, Панченко С.А.²

¹ студ. гр. СН-317, НУ «Запорізька політехніка»

² канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПИТАННЯ В ПУБЛІЦИСТИЦІ СОФІЇ РУСОВОЇ

Серед постатей, які визначають історію розвитку української суспільно-громадської думки, публіцистки, культурно-просвітницького руху кінця ХІХ – початку ХХ ст., одна з найяскравіших – Софія Федорівна Русова.

На формування суспільно-естетичних поглядів майбутньої діячки вплинуло родинне виховання, освіта, спілкування з багатьма культурним та громадськими діячами того часу. Чимало ідей творчої спадщини С Русової стали наслідком її величезної власної педагогічної практики. Дитячі садки, недільні школи, київські комерційне училище та Фребелівський інститут, Українська науково-педагогічна академія, Кам'янець-Подільський державний український університет – ось неповний перелік навчально-виховних закладів, у яких вона відточувала свою педагогічну майстерність в Україні.

Значний вплив на появу нових педагогічних думок мислительки мала її активна участь у відродженні національної системи шкільництва та українізації освіти 1917–1920 рр. У 1917 р. Софія Русова бере активну участь

у встановленні в Україні Народної Республіки і стає її діячем, членом Центральної Ради.

Стрижневою ідеєю, що проймає всі педагогічні та культурно-просвітницькі пошуки С. Русової, є створення національної системи освіти. Як педагог-філософ і педагог-практик вона глибоко усвідомлювала, що школа й виховання мають функціонувати у повній відповідності з особливостями й потребами своєї країни, нації.

Хоча соціально-політичні умови початку ХХ ст. були несприятливі для національного розвитку, С. Русова закликала педагогів проїнятися головною ідеєю – творення нової української школи, яка б сприяла розвитку краших сторін національної душі. Софія Федорівна вважала, що школа повинна бути національна по духу, не тільки по мові. Україна, якщо хоче стати поруч інших народів, повинна мати свідомих, активних, творчих громадян з широким поглядом на світ. Головне у навчанні, повчала С. Русова, – це вираження характеру шляхом розвитку волі, розуму, пам'яті. Треба привчати дитину обмірковувати свої і чужі вчинки, використовувати кожний випадок боротьби між злом і добром. Ні в якому разі не думати, що моральне виховання можна проводити якось окремо. Ним має бути проїняте все навчання, все життя. [1].

Софія Русова мріяла, що в новій національній школі працюватиме вчитель, який в педагогіці буде постійно шукати чогось мистецького, творчого, відмінного від усякої традиційності і формалізму. Вона надавала великого значення підготовці здібних педагогів. С. Русова уособлювала глибокого психолога, педагога і методиста.

Аналізуючи світовий досвід, С. Русова ставить питання про те, на якому ґрунті засновувати українську школу, якими принципами вона має керуватися. Орієнтири ж слід шукати у Т. Шевченка: «І чужому наuczайтесь, й свого не цурайтесь!» Це означає, що школа й освіта мусять вбирати в себе всі прогресивні здобутки закордонних реформаторів і одночасно створювати свою систему, відповідаючи на потреби свого краю, на національні вимоги, враховуючи історичні традиції, зокрема традиції братських шкіл. С. Русова пише: «...час іде й народ, що не має своєї школи, попасає задніх! Йому замкнено двері до пишного розвитку своїх культурних сил, він засуджений на пригноблене становище, на постійне вживання чужого хліба; живе він не по своїй живій думці, а чужим розумом. Такому народові, який не має своєї школи й не дбає про неї, призначені економічні злидні й культурна смерть. Ось через що сучасним гаслом усякого свідомого українця мусить бути завдання: рідна школа на Вкраїні» [2, с. 118].

У 70-80-ті роки ХІХ ст. Софія Федорівна Русова формується не тільки як педагог і вчений, а й як публіцист. У 1910 році з'явився перший офіційний український педагогічний журнал “Світло”. Він очолював громадський,

освітянський рух за українську школу, підготував ґрунт для української національної школи, хоча і був заборонений царським урядом у 1914 році. Співзасновниками, співредакторами і активними дописувачами журналу були Спиридон Черкасенко і Софія Русова. Праці С. Русової представлені в основних відділах журналу, а саме: науково-педагогічні й публіцистичні статті, твори українського письменства, «з біжучого життя», шкільна хроніка, критика й бібліографія. Ці публікації обґрунтували теоретичні основи нової української національної школи, шкільного, позашкільного виховання. Як досвідчений педагог, відомий вчений, член Центральної Ради і Міністерства освіти, голова Всеукраїнської учительської спілки С. Русова виступає одним із фундаторів та членів редакційної колегії часопису «Вільна українська школа» (1917–1920 рр.). Цей часопис став віддзеркаленням визвольних змагань українського народу в галузі освіти.

З розвитком культурно-освітнього руху на початку ХХ ст. почала зростати кількість бібліотек, які засновували земства та громадські товариства. Розв'язанню цього питання значну увагу надавала Софія Русова у статті «Українські земства в справі заведення народної освіти» [3]. Також діячка друкувала у журналі повідомлення про з'їзди, на яких вона була в якості делегата та кореспондента журналу, давала їх оцінку. Так, у вересневому числі «Світла» за 1911 рік у повідомленні про загально-земський з'їзд в справах народної освіти С. Русова інформувала українську громаду про питання, які виносились на з'їзд, про прийняті резолюції щодо стану, завдань, перспектив розбудови народної освіти. Значну увагу авторка надавала питанню про створення концепції єдиної школи і причини, через які земський з'їзд цю концепцію не прийняв.

У період еміграції, активно продовжуючи працювати над проблемами дошкільного виховання, Софія Русова поступово зосереджується на загальнолюдських і національних аспектах виховання взагалі, що можна вважати однією із найсуттєвіших змістових особливостей педагогічного доробку вченої того періоду.

Стиль, методика викладу теоретичного матеріалу, вдалі журналістські знахідки, досконале володіння пером – усе це характеризує Софію Русову і як досвідченого журналіста, і як вправного редактора. Творчість журналіста Софії Русової та її редакторська робота існують у гармонійному поєднанні, доповнюючи одна одну. Стиль журналістики Русової розкутий, емоційний, подекуди навіть поетичний. Редакторка Софія Русова делікатно оптимізує виклад, вносячи в нього конкретику, цифровий ряд, чергуються зважені висновки.

Часто Софія Русова використовує публіцистичні прийоми, що посилюють патетику закінчення, завершення статті. До того ж авторка, починаючи статтю з неспішного, прагматичного вступу, введення читача в

проблему, поступово динамізує свою розповідь, завершуючи її величним акордом-закінченням, який виглядає таким органічним, що читач мимоволі забуває про той факт, що йдеться про таку консервативну науку, якою є, по суті, педагогіка.

Софії Русовій належать слова: «Найдорожчий скарб у кожного народу – його діти, його молодь, і що свідоміше робиться громадянство, то з більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя». Цьому висловлюванню майже півтора століття, і воно не втратило своєї актуальності донині, як і перспективи подальших досліджень педагогічної й публіцистичної спадщини видатної Софії Русової.

Оцінюючи сьогодні роль С. Русової у розвитку передової суспільно-політичної та культурно-освітньої думки в Україні, можна однозначно стверджувати, що її творчий доробок є внеском у скарбницю не лише української, а й світової педагогіки, що її ідеї – це не лише минуле, вони не обмежені часовими рамками, бо є глибоко науковими, народними, просякнуті ідеями гуманізму, спрямовані в майбутнє. Її думки набувають особливого звучання в час кардинальної зміни підходів до дитини, до філософії та культури освіти і виховання, що постали у зв'язку з розбудовою вільної, самостійної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко Є. Софія Русова педагог-просвітитель, державний діяч, вчений. Рідна школа. 2000. № 8. С. 35–38.
2. Русова С. Нова школа соціального виховання. С. Русова. Вибрані педагогічні твори: у 2-х кн. Київ: Либідь, 1997. Кн. 1. С. 116–134.
3. Русова С. Українські земства в справі заведення народної освіти. С. Русова. Вибрані педагогічні твори: у 2-х кн. Київ: Либідь, 1997. Кн. 2 С. 116–125.